

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ
Θ' ΕΦΟΡΕΙΑ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ & ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ
ΒΟΙΩΤΙΑΣ**

Θ Ε Α Τ Ρ Ο ΘΗΒΑΪΚΟΥ ΚΑΒΙΡΕΙΟΥ

ΧΟΡΗΓΙΚΟΣ ΦΑΚΕΛΟΣ

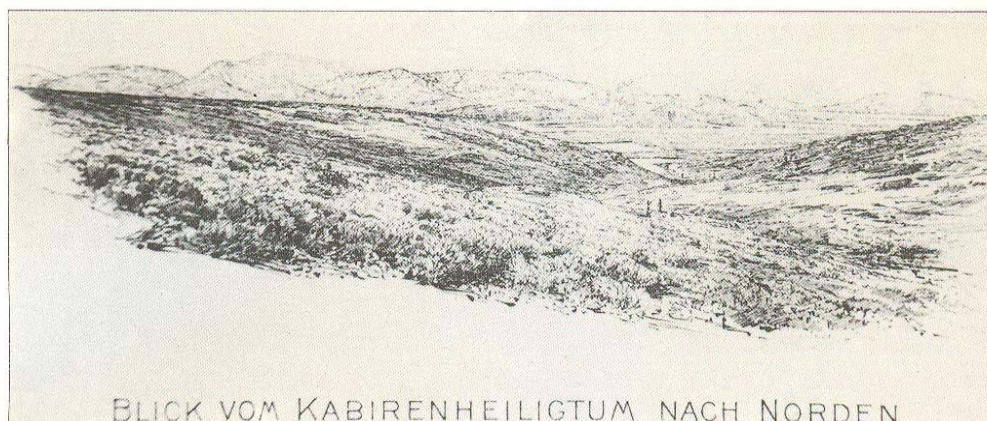
ΘΗΒΑ, ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2010

1. Ο ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ	
1.1. Γενική περιγραφή	σελ. 3 -7
1.2. Ιστορία της έρευνας	σελ. 7
2. ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ- ΤΕΛΕΣΤΗΡΙΟ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΤΩΝ ΚΑΒΙΡΩΝ	
2.1. Περιγραφή του μνημείου	σελ. 8 - 9
2.2. Υφιστάμενη κατάσταση –παλαιότερες επεμβάσεις	σελ. 9 -10
2.3. Πρόγραμμα εργασιών – Χρονοδιαγράμματα	σελ. 10-11
2.4. Προϋπολογισμός	σελ. 12
Βιβλιογραφία.	σελ. 13

1. Ο ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ

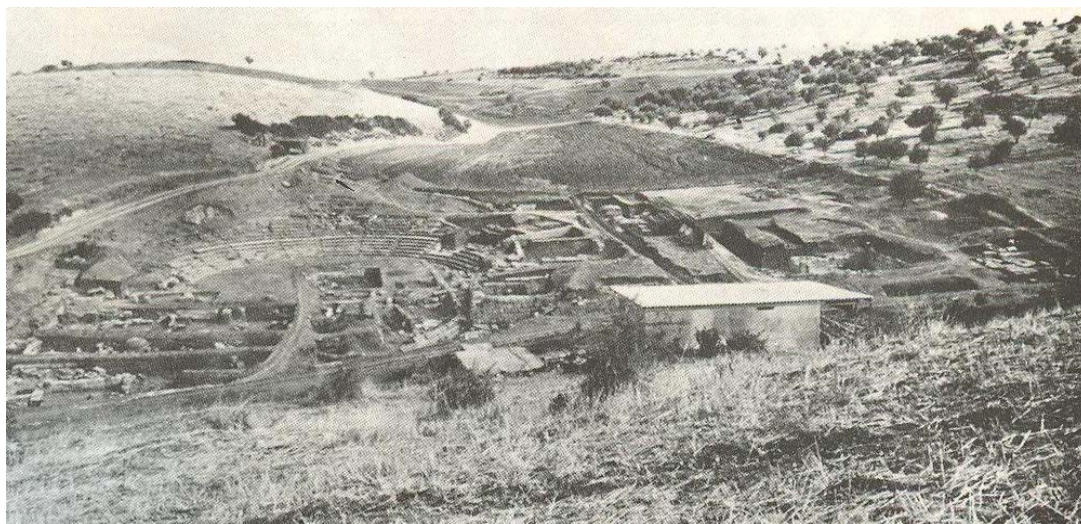
1.1. Γενική περιγραφή του αρχαιολογικού χώρου

Τα λείψανα του ιερού του θηβαϊκού Καβιρείου βρίσκονται 5 περίπου χιλιόμετρα δυτικά των Θηβών. Το Καβίρειο δεν ήταν στην αρχαιότητα, όπως και σήμερα, ορατό από μακριά. Το βλέπει κανείς ξαφνικά μπροστά του μόλις ανηφορίσει στα πρώτα χαμηλά υψώματα που αποτελούν το νότιο κράσπεδο της θηβαϊκής πεδιάδας. Κατέχει ένα μικρό «βύθισμα» ανάμεσα σε χωματόλοφους και διαρρέεται από ένα ρυάκι, μια θέση που τη χαρακτηρίζει η παντελής απομόνωση και δημιουργεί την εντύπωση της μεταφοράς σε ένα φυσικό περιβάλλον ολοκληρωμένο και ειδυλλιακό, μακριά από κάθε αστική δραστηριότητα.

Η θέση αυτή, την οποία αργότερα θα καταλάβει το ιερό των Καβίρων φιλοξενεί ανθρώπινη κατοίκηση από τους νεολιθικούς χρόνους, όπως δηλώνουν τα λιγοστά όστρακα που εντοπίστηκαν κάτω από το ναό. Στα μυκηναϊκά χρόνια η πολυάνθρωπη πόλη της Θήβας δεν επέτρεπε τη δημιουργία μικρών δορυφορικών οικισμών στην άμεση επικράτειά της και έτσι η ανθρώπινη παρουσία διαπιστώνεται κατά τη γεωμετρική περίοδο με αναθήματα και κεραμική σχετιζόμενα με υπαίθρια λατρεία.

Το Καβίρειο, ιερό τοπικής λατρείας αφιερωμένο στο θεό Κάβιρο (γενειοφόρο θεό με στεφάνι κισσού στο κεφάλι και κάνθαρο στο χέρι - υπόσταση του Διονύσου) και το θεό Παίδα (θεικό παιδί που βρίσκεται στην υπηρεσία του Καβίρου) αλλά και την «καβιραία Δήμητρα» (εισηγήτρια των μυστικών τελετών). Οι Κάβιροι, ήταν θεότητες ανατολικής προέλευσης με όνομα που έχει την έννοια των «δυνατών» ή «μεγάλων» θεών. Εκεί γίνονταν μυστικές τελετές οι οποίες πρέπει να είχαν ως σκοπό την ενίσχυση της παντοειδούς γονιμότητας, την ευόδωση της συγκομιδής, τη γονιμότητα της αγέλης ή του κοπαδιού, αλλά και την ανθρώπινη γονιμότητα ή ευγονία.

Δεν υπάρχουν πληροφορίες για τις μυστικές τελετές και τα δρώμενα στο ιερό των Καβίρων. Ο ίδιος ο Πausanias σκόπιμα αποσιωπά το είδος των μυστικών τελετών. Ωστόσο αναφέρει την αρχή τους κατά τις θηβαϊκές παραδόσεις. Σύμφωνα με αυτές στη θέση αυτή υπήρχε πόλη με κατοίκους που ονομάζονταν Κάβιροι. Σε έναν από αυτούς τον Προμηθέα και το γιό του Αιτναίο, εμπιστεύτηκε η θεά Δήμητρα κάτι για να το κρατήσουν μυστικό. Οι μυστικές αυτές ιεροπραξίες ήταν δώρο της Δήμητρας προς τους Καβιραίους. Κατά την εκστρατεία των επιγόνων και την άλωση της Θήβας, οι Καβιραίοι διώχθηκαν από τους Αργείους και κατά το διάστημα αυτό σταμάτησαν και τα μυστήρια. Αργότερα η κόρη του Ποτνιέα (επώνυμου ήρωα των Ποτνιών), Πελαργή και ο σύζυγός της Ισθμιάδης οργάνωσαν εξ αρχής τα μυστήρια, αυτή τη φορά όμως σε μία θέση με την ονομασία Αλεξιάρουν, έξω από τα όρια της

παλιάς θέσης. Ο Τήλωνας και όσοι είχαν επιζήσει από το γένος των Καβιραίων, επανέφεραν τη μυστική λατρεία στην αρχική της θέση.

Κατά τους γεωμετρικούς χρόνους ο χώρος φαίνεται ότι χρησιμοποιήθηκε ως υπαίθριος χώρος λατρείας όπως δηλώνει η παντελής έλλειψη αρχιτεκτονικών καταλοίπων και η μικρή παρουσία προσφορών, όπως κεραμική και ειδώλια.

Κατά τους περσικούς πολέμους υπήρχαν στο Καβίρειο μερικά κυκλικά και ελλειψοειδή οικοδομήματα που βλάφθηκαν από τους στρατιώτες του Μαρδόνιου οι οποίοι εισέβαλαν στο χώρο «χρημάτων μεγάλων ελπίδι» όπως λέει ο Πausanias. Στους κλασσικούς χρόνους το ιερό τέμενος των Καβίρων περιέβαλε ένας κτιστός περίβολος εντός του οποίου βρίσκονταν ο ναός και άλλα βοηθητικά κτίσματα.

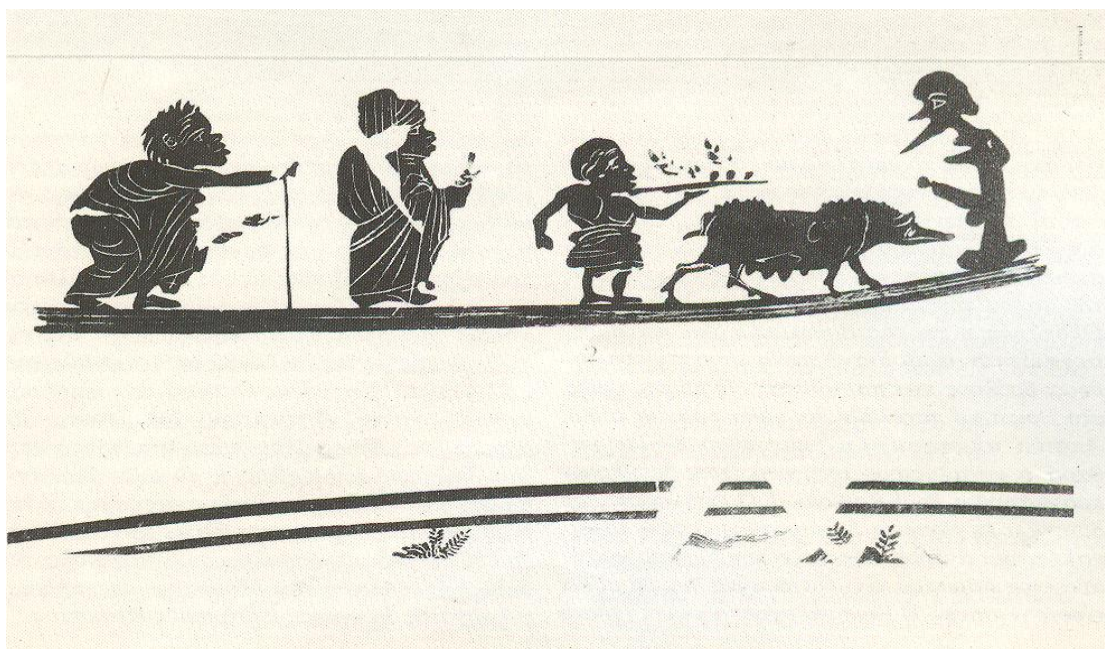
Κατά τους ελληνοιστικούς χρόνους ο ναός απέκτησε μορφή πρόστυλου και στη συνέχεια αμφιπρόστυλου ναού με σηκό όπου και βρισκόταν το βάθρο του λατρευτικού αγάλματος. Το βάθρο ήταν ευμέγεθες και ως εκ τούτου εικάζεται ότι φιλοξενούσε ομάδα (σύνταγμα) αγαλμάτων. Στους χρόνους αυτούς ανατολικά του ναού κτίστηκε μικρό κοίλο θεάτρου αποτελούμενο από 8 τουλάχιστο ημικυκλικές σειρές λίθινων εδράνων για όσους παρακολουθούσαν τις υπαίθριες τελετές και τα «δρώμενα» που σχετίζονταν με τη μύηση. Ο χώρος απέκτησε πρόπυλο στα βορειοδυτικά και βοηθητικούς χώρους για τη λατρεία, τις τελετές της μύησης και τους μνημένους, γύρω από το ναό.

Στους ρωμαϊκούς χρόνους ο χώρος εξακολουθεί να χρησιμοποιείται και παρατηρούνται κάποιες προσθήκες και αλλαγές στους χώρους του ιερού. Στα μετά Χριστόν αυτοκρατορικά χρόνια το χώρο οριοθετεί στα ανατολικά ένας καμπύλος περίβολος και η είσοδος στο χώρο γίνεται πλέον από τα νοτιοανατολικά. Μετά τον 3^ο αι. μ. Χ. δεν παρατηρείται καμία εργασία κατασκευής, προσθήκης ή επισκευής στο χώρο.

Τα αναθήματα που συνήθως αφιερώνονταν στο Καβίρειο είναι :

1) τα γνωστά καβιρικά αγγεία, μια ιδιόμορφη κατηγορία σκύφων κυρίως, που δημιουργήθηκε προφανώς για τις λατρευτικές ανάγκες του ιερού.

Πάνω στα αγγεία χαράσσονταν συνήθως η επιγραφή ΚΑΒΙΡΟ. Η διακόσμηση είναι μελανόμορφη αλλά χρησιμοποιείται επίσης η τεχνική του περιγράμματος και η σκιαγραφία. Θα πρέπει να αναφερθεί εδώ και ο Αθηναίος αγγειογράφος ερυθρόμορφων αγγείων, ο Ζωγράφος του Άργου ο οποίος εγκαταστάθηκε στην περιοχή της Θήβας και διακοσμούσε τοπικά αγγεία σχετικά με τη λατρεία του Καβιρείου. Η θεματογραφία τους, εκτός από φυτικά κοσμήματα (κισσό, αμπέλι) περιλαμβάνει μυθολογικές ή λατρευτικές σκηνές που αποδίδονται με τρόπο ευτράπελο και κωμική διάθεση. Πιστεύεται ότι κάποιες από τις παραστάσεις απεικονίζουν λατρευτικά δρώμενα στο ιερό. Τα αγγεία αυτά επιβιώνουν ως τα μέσα του 4^{ου} ή και ως τον 3^ο αι.π.Χ

Παράσταση από καβιρικό αγγείο.

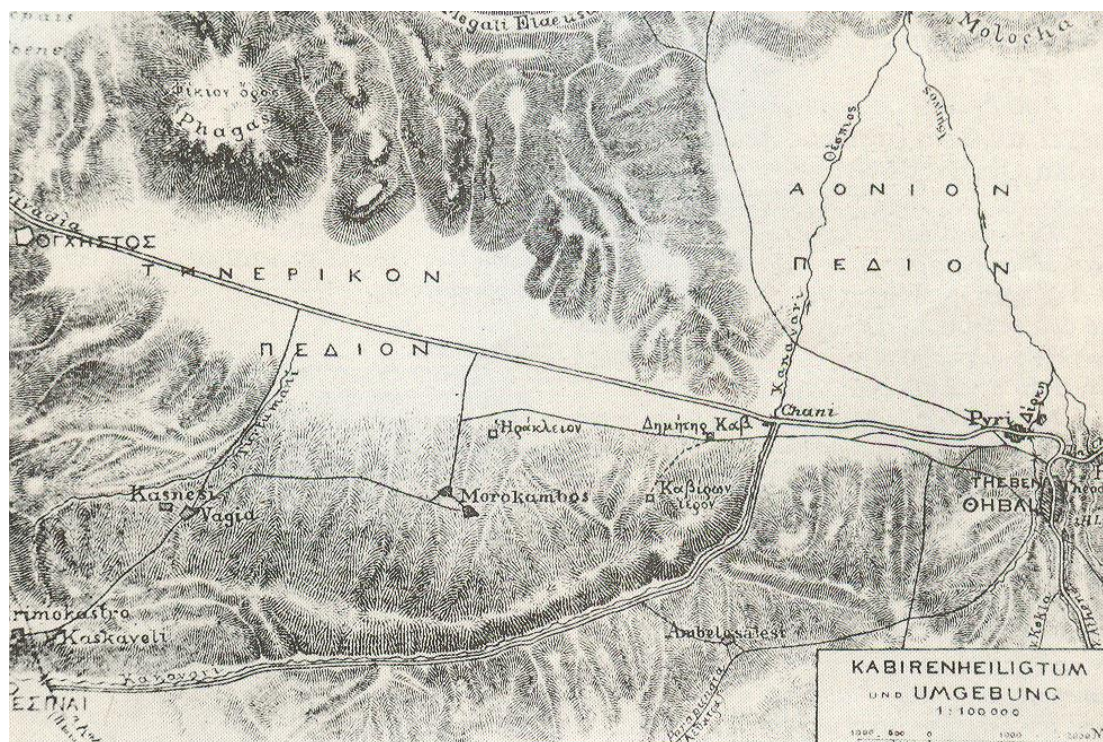
2) Ειδώλια αρχικά χάλκινα και αργότερα και πήλινα τα οποία παρίσταναν ζώα (ταύρους άλογα κτλ). Υπήρχαν και ειδώλια ανδρικών μορφών όπως ο τύπος του ιστάμενου νεαρού άνδρα που με το αριστερό χέρι κρατά πετεινό, ενώ με ιμάτιο καλύπτονται μόνο οι ώμοι.

3) Πολλά από τα αναθήματα είναι απλά παιχνίδια προσφερόμενα για το θεϊκό Παιδί. Συνηθισμένα παιχνίδια που βρέθηκαν ως αναθήματα είναι μικρά κουδούνια, στρόβιλοι (σβούρες) και αστράγαλοι (κότσια από αρθρώσεις ποδιών προβάτων). Τα αναθήματα αυτά είναι χάλκινα μολύβδινα ή πήλινα.

Πολλά από αυτά είναι ενεπίγραφα και αναφέρουν μόνο το Παιδί, άλλα μόνο τον Κάβιρο, άλλα και τους δύο.

1.2. Ιστορία της έρευνας

Το 1887 ο Θηβαίος επιμελητής της αρχαιολογικής συλλογής της πόλης των Θηβών, δικηγόρος Ευστράτιος Καλόπαις, εντόπισε τη θέση από την οποία προέρχονταν ζωόμορφα χάλκινα ειδώλια με επιγραφές σχετικές με το Καβίρειο και τα οποία πωλούνταν στις αγορές αντικειμένων τέχνης της Θήβας και της Αθήνας.

Οι πρώτες ανασκαφές άρχισαν το ίδιο έτος και διεξήχθησαν το 1887-8 από το γερμανικό αρχαιολογικό ινστιτούτο. Η πρώτη αυτή ανασκαφική έρευνα περιορίστηκε σε μία έκταση 50 X 30 μέτρα και διενεργήθηκε υπό την επίβλεψη διαπρεπών Γερμανών αρχαιολόγων P. Wolters, W. Dorpfeld, W. Judeich, H. Winnefeld, και F. Winter. Η έρευνα επαναλήφθηκε από το 1956, με μελέτη του παλιού υλικού και οι ανασκαφικές εργασίες άρχισαν πάλι υπό την εποπτεία της G. Bruns που διήρκεσαν έως το 1966.

2. ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ- ΤΕΛΕΣΤΗΡΙΟ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΤΩΝ ΚΑΒΙΡΩΝ

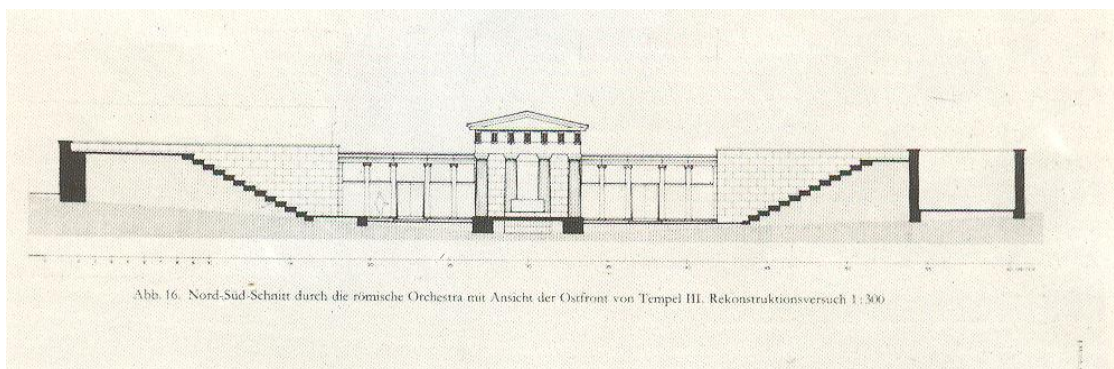
2.1. Περιγραφή του μνημείου

Στο Ιερό των Καβίρων δημιουργήθηκε ένας φυσικός αμφιθεατρικός χώρος μπροστά ακριβώς από το χώρο που κατέλαβε αργότερα ο ναός.

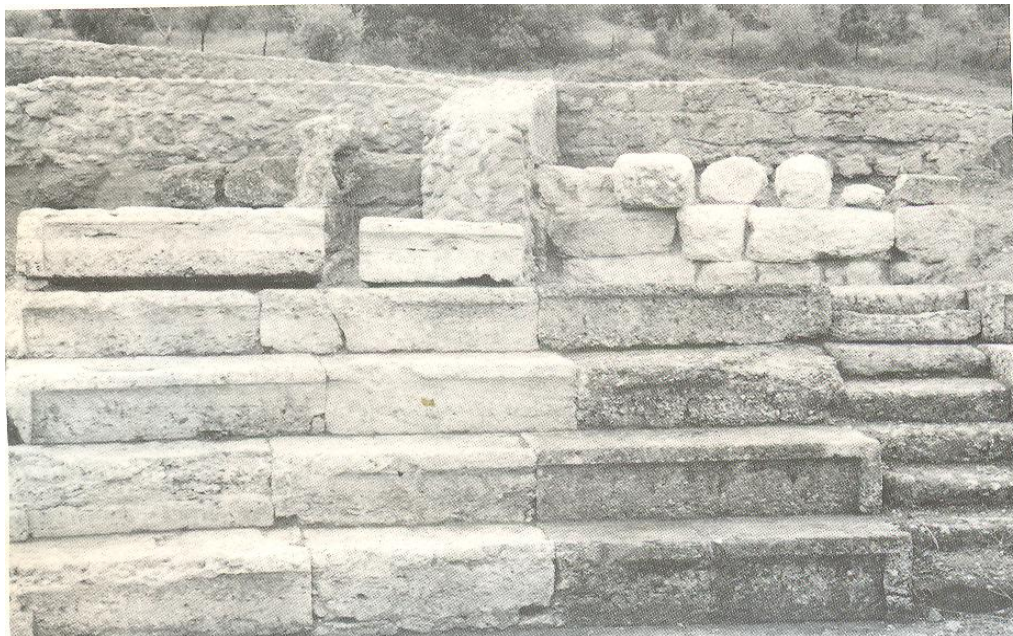
Κατά την περίοδο μεταξύ 370 - 335 π. Χ. η φυσική αυτή αμφιθεατρική διαμόρφωση επεκτάθηκε δημιουργώντας μεγαλύτερων διαστάσεων κοίλο με μέτωπο προς τα δυτικά. Παράλληλα έγιναν έργα ώστε τα όμβρια ύδατα και τα νερά του ρέματος που διαρρέει το χώρο του Καβιρείου, να διοχετεύονται προς τα νότια, με την κατασκευή δύο ανοικτών επίγειων αγωγών και ενός υπόγειου.

Την περίοδο μεταξύ 275 – 200 π.Χ. το κοίλο επεκτάθηκε και πάλι ενώ στα νοτιοανατολικά του δημιουργήθηκε ένας αναλημματικός τοίχος προς ενίσχυσή του. Οι ανοικτοί αγωγοί αντικαταστάθηκαν με καινούργιους οι οποίοι εγκαταστάθηκαν παράλληλα του αναλημματικού τοίχου. Ακριβώς στο κέντρο του χώρου της ορχήστρας την περίοδο αυτή κτίστηκε ένας ορθογώνιος βωμός.

Μεταξύ του 50 π. Χ. και του 100μ. Χ. το κοίλο επεκτάθηκε και οριοθετήθηκε από ένα κτιστό ημικυκλικό τοίχο στον οποίο περιλαμβάνονταν και μία κόγχη. Αυτή την περίοδο το κοίλο έλαβε τα οριστικά του όρια προς βορρά και προς νότο καθώς και τα μέχρι σήμερα σωζόμενα εδώλια. Από τις δώδεκα σειρές των εδωλίων οι οποίες είχαν κατά την περίοδο αυτή κατασκευαστεί, σήμερα διατηρούνται μόνο οι έξι διατεταγμένες σε έντεκα κερκίδες.

Δε βρέθηκε κανένα ίχνος που να μπορεί να σχετιστεί με σκηνικό οικοδόμημα και θεωρείται πολύ πιθανό να χρησιμοποιούνταν για το σκοπό αυτό η πρόσοψη της δυτικής πτέρυγας του ναού. Μεταξύ του κοίλου και του ναού παρεμβάλλεται ο χώρος της ορχήστρας διαμέτρου 26 μέτρων το κέντρο της οποίας καταλάμβανε ήδη από την περίοδο 275 – 200 π.Χ κτιστός βωμός.

Τμήμα του θεατρικού κοίλου.

2.2. Υφιστάμενη κατάσταση –παλαιότερες επεμβάσεις

Με το πέρασμα των χρόνων, η άγρια βλάστηση και η διακοπή της λειτουργίας των αρχαίων συστημάτων αποστράγγισης, έχουν προκαλέσει φθορές ενώ μεγάλο τμήμα των αρχαίων κτηρίων και κατασκευών έχουν επιχωματωθεί.

Η Θ΄ ΕΠΚΑ στα πλαίσια του προγράμματός της για την προστασία και την ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων της Βοιωτίας πραγματοποίησε στερεωτικές εργασίες το έτος 1993. Συγκεκριμένα:

Α. Στερεώθηκε τμήμα του κτιστού περιβόλου του θεατρικού κοίλου των ρωμαϊκών χρόνων που ήταν σε αποσύνθεση λόγω της διάβρωσης των συνδετικών κονιαμάτων. Η στερέωση έγινε με κονιάματα και ενέματα συμβατά με την ορυκτολογική σύσταση των λίθων, ενώ τα κονιάματα προσαρμόστηκαν χρωματικά με τα ήδη υπάρχοντα. Η εφαρμογή των κονιαμάτων, των ενεμάτων και των συμπληρώσεων πραγματοποιήθηκε στις υποσκαφές και στα διάκενα. Στη στέψη των τμημάτων που στερεώθηκαν κατασκευάστηκε αδιαπέραστη μεμβράνη από κονίαμα και κροκάλες.

Β. Στο τμήμα του αρχαιολογικού χώρου όπου λίμναζαν νερά και αναπτύσσονταν μεγάλη βλάστηση έγινε διαμόρφωση κλίνης για την απορροή των νερών με την τοποθέτηση στρώματος "αναστρέψιμου" από κονίαμα μικρού πάχους πάνω σε πλαστική μεμβράνη. Παράλληλα, στην ίδια περιοχή έγινε καθαρισμός για την επαναλειτουργία των ανοικτών αγωγών.

Γ. Έγινε αντιστήριξη και προσωρινή υποστύλωση τμήματος του κτιστού περιβόλου του θεατρικού κοίλου που είχε παλαιότερα υποστυλωθεί με τοποθέτηση μεταλλικής δοκού, αφού λήφθηκαν μέτρα για την απορροή των ομβρίων υδάτων.

Δ. Για την προστασία του πρανούς του κοίλου, πάνω από τα εδώλια έγινε αρμολόγηση της υπάρχουσας λιθορριπής με ασυστολικό αδιαπέραστο κονίαμα. Στα εδώλια πραγματοποιήθηκε αύξηση των μηχανικών αντοχών και επιφανειακή προστασία ορισμένων εδωλίων με μειωμένα μηχανικά χαρακτηριστικά (εύθρυπτα) με την εφαρμογή εστέρα πυριτικού οξέος και υδρόφοβου.

Εργασίες καθαρισμού έγιναν τα έτη 1998-9 με τη βοήθεια του Κέντρου Εκπαιδεύσεως Πυροβολικού Θήβας και το έτος 2001 με έκτακτο προσωπικό της Υπηρεσίας μας.

2.3. Πρόγραμμα εργασιών – χρονοδιαγράμματα

Για την ανάδειξη του θεάτρου του Καβιρείου απαιτούνται μία σειρά από συντονισμένες εργασίες. Ο βασικός στόχος είναι η προστασία του ίδιου του μνημείου από παράγοντες φυσικούς αλλά και ανθρωπογενείς, που οδηγούν στη φθορά του. Η φθορά που μακροσκοπικά παρατηρείται στο μνημείο προέρχεται κυρίως από την άγρια βλάστηση, στα εδώλια και το χώρο της ορχήστρας αλλά και από πυρκαγιά που πριν δύο χρόνια ξέσπασε στον αρχαιολογικό χώρο.

Για το σχεδιασμό και την εκτέλεση των προβλεπόμενων ήπιων επεμβάσεων, που θα συμβάλλουν στην ανάδειξη του θεάτρου και γενικότερα του αρχαιολογικού χώρου, απαιτείται η συγκρότηση διεπιστημονικής ομάδας, που θα εκπονήσει α) διαγνωστική μελέτη β) έλεγχο ποιότητας και αποτίμηση υλικών, επιστάσια, έλεγχο εργασιών και επεμβάσεων συντήρησης και γ) στρατηγικό σχεδιασμό των επεμβάσεων συντήρησης και της περιβαλλοντικής διαχείρισης του θεατρικού κοίλου αλλά και του συνόλου του Καβιρείου, σύμφωνα με τη διεθνή δεοντολογία των επεμβάσεων, τη συμβατότητα και την αναστρεψιμότητα.

Ο προγραμματισμός των εργασιών περιλαμβάνει δύο φάσεις, τις κατεπείγουσες επεμβάσεις και αυτές που θα διενεργηθούν μακροπρόθεσμα, όπως αναλυτικά περιγράφονται παρακάτω:

Α΄ Φάση διάρκειας ενός έτους

1. Συστηματική αποψίλωση, με απομάκρυνση της καταστροφικής αυτοφυούς βλάστησης.
2. Αρχαιολογικός καθαρισμός του μνημείου και του ευρύτερου περιβάλλοντός του, με την αφαίρεση και απομάκρυνση των σύγχρονων επιχώσεων.
3. Λεπτομερής τεκμηρίωση, φωτογραφική, τοπογραφική και σχεδιαστική της υπάρχουσας κατάστασης του μνημείου.
4. Σύνταξη γεωλογικής – γεωτεχνικής μελέτης για τον έλεγχο του υπεδάφους και την καλύτερη τεκμηρίωση του φαινομένου των λιμναζόντων υδάτων.
5. Μικροστερεώσεις λιθοδομών και πραγματοποίηση κατεπειγουσών εργασιών συντήρησης επιμέρους τμημάτων του Θεάτρου.
6. Λήψη μέτρων προσωρινής προστασίας από τα λιμνάζοντα ύδατα.

Β΄ Φάση διάρκειας δύο ετών

1. Ανασκαφική έρευνα όπου αυτό κρίνεται απαραίτητο.
2. Σήμανση .
 1. Πλήρης τεκμηρίωση φωτογραφική, τοπογραφική και σχεδιαστική της υπάρχουσας κατάστασης του μνημείου καταγραφή και χαρτογράφηση της φθοράς. Παρακολούθηση και μέτρηση περιβαλλοντικών παραμέτρων.
 2. Διάγνωση της φθοράς (αρχιτεκτονική μελέτη, δομοστατική μελέτη, μελέτη υλικών, γεωτεχνική μελέτη). Αποτίμηση παλαιότερων επεμβάσεων.
 3. Μελέτη των επεμβάσεων συντήρησης ανάδειξης (μελέτη αρχιτεκτονικής αποκατάστασης, μελέτη δομικής αποκατάστασης - ενίσχυσης, μελέτη υλικών και επεμβάσεων αποκατάστασης, στρατηγικός σχεδιασμός διαχείρισης περιβάλλοντος για την προστασία του μνημειακού συνόλου). Σύνταξη οριστικής μελέτης και υποβολή για έγκριση από το ΚΑΣ.
 4. Εργασίες επέμβασης. Αποτίμηση της επέμβασης.
 5. Διαμόρφωση περιβάλλοντος χώρου, μελέτη και εφαρμογή φωτισμού.
 6. Παρακολούθηση έλεγχος (συστηματική αποψίλωση, αντικατάσταση υφιστάμενου φυλάκιου).
 7. Έκδοση ενημερωτικών φυλλαδίων (τρίπτυχων) σε δύο τουλάχιστο γλώσσες.

2.4. Προϋπολογισμός.

Οι απαιτούμενες δαπάνες για την ανάδειξη του αρχαίου Θεάτρου και του περιβάλλοντος χώρου αναλύονται ως εξής:

Α΄ Φάση (246.000 €)

- Κόστος μισθοδοσίας προσωπικού (ένας Αρχαιολόγος και ένας Συντηρητής, ένας Σχεδιαστής και έξι Εργατοτεχνίτες για ένα έτος): 201.000 €
- Υλικοτεχνική Υποδομή (εργαλεία, υλικά συντήρησης, προστασίας κ.α.): 20.000 €
- Έξοδα μεταφοράς προϊόντων αποψίλωσης – καθαρισμού: 5.000€
- Εκπόνηση γεωλογικής – γεωτεχνικής μελέτης: 20.000 €

Β΄ Φάση (404.000 €)

- Κόστος μισθοδοσίας προσωπικού (ένας Αρχαιολόγος , ένας Συντηρητής, ένας Σχεδιαστής και έξι Εργατοτεχνίτες για ένα έτος): 201.000 €.
- Υλικοτεχνική Υποδομή (εργαλεία και υλικά ανασκαφικής έρευνας, αδρανή υλικά, υλικά συντήρησης, μεταφορά υλικών κ.α) : 15.000 €.
- Εκπόνηση διαγνωστικής μελέτης της παθολογίας του μνημείου, μελέτης αποκατάστασης και διαχείρισης του μνημειακού συνόλου και εφαρμογή: 60.000 €.
- Κόστος σήμανσης (πινακίδες σήμανσης, πινακίδα πυρολάβας και μικρές πινακίδες σε κάθε σύνολο χωριστά): 15.000 €.
- Κόστος μελέτης και εφαρμογής φωτισμού: 10.000 €.
- Κόστος αντικατάστασης φυλακίου: 10.000 €.
- Κόστος έκδοσης ενημερωτικών τρίπτυχων φυλλαδίων: 2.000 €.

Ο συνολικός προϋπολογισμός των εργασιών προστασίας και ανάδειξης του θεάτρου του Θηβαϊκού Καβιρείου ανέρχεται κατά προσέγγιση σε σημερινές τιμές στο ποσόν των **650.000 €**.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Η βασική δημοσίευση είναι η εξάτομη σειρά *Das Kabirenheiligtum bei Theben*.

P. Wolters – G. Bruns, *Das Kabirenheiligtum bei Theben*, Berlin 1940

Buck R.J., *A History of Boiotia*, University of Alberta Press, 1979.

Fossey J., *Topography and population of ancient Boiotia*, Vol.1, Chicago, 1988

Αγγελική Λεμπέση. «Τα μετάλλινα ζώδια του Θηβαϊκού Καβιρίου.» Πρακτικά του Β΄ Διεθνούς Συνεδρίου Βοιωτικών Μελετών (1992) σ.σ. 311 – 317

N. Παπαχατζή, *Παυσανίου Ελλάδος Περιήγησις, Βοιωτικά*. Αθήνα 1981

Schachter A., *Cults of Boeotia*, London 1994

Wallace P.W., *Strabo's description of Boiotia*, Heidelberg 1979.